

Andrzej Toczewski (1947–2020)

Andrzej Toczewski
Źródło: Wikimedia Commons

Doktor Andrzej Toczewski był historykiem wojskowości, muzealnikiem, regionalistą, badaczem dziejów II wojny światowej, zbrodni hitlerowskich i problematyki jenieckiej. W latach 1998–2015 pełnił funkcję dyrektora zielonogórskiego Muzeum Ziemi Lubuskiej, a także był związany zawodowo z Wyższą Szkołą Pedagogiczną (dalej: WSP) w Zielonej Górze.

Urodził się 2 marca 1947 r. w Zielonej Górze. Pochodził z patriotycznej rodziny. Jego matka Teresa, z domu Dziębowska, była – podobnie jak ciotka – żołnierzem Armii Krajowej (dalej: AK), uczestniczką powstania warszawskiego. Tymczasem A. Toczewski po ukończeniu w 1968 r. Technikum Chemicznego w Kostrzynie krótko pracował w Wydziale Gospodarki Wodnej i Ochrony Powietrza Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Zielonej Górze. Wkrótce został powołany do służby wojskowej, podczas której został fotoreporterem „Żołnierza Ludu” we Wrocławiu, pisał reportaże i przeprowadzał wywiady z weteranami II wojny światowej. W 1970 r. podjął pracę w Wojewódzkim Domu Kultury w Zielonej Górze, gdzie zorganizował wiele wystaw i konkursów fotograficznych.

W 1976 r. ukończył studia historyczne w WSP w Zielonej Górze i rozpoczął pracę w tej uczelni, utworzył i kierował uczelnianym wydawnictwem, następnie podjął pracę dydaktyczną. Po uzyskaniu w 1983 r. stopnia doktora nauk humanistycznych na Wydziale Historycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu na podstawie pracy: *Walki 1 Frontu Białoruskiego w przełamaniu linii środkowej Odry w 1945 roku*, rozpoczął pracę na stanowisku adiunkta w Instytucie Historii, kierując pracownią Badań nad Dziejami Środkowego Nadodrza. W zielonogórskiej WSP pracował do 1994 r.

W latach 1983–1988, sprawując funkcję sekretarza generalnego Lubuskiego Towarzystwa Naukowego, prowadził działalność naukową i wydawniczą, był organizatorem wielu konferencji naukowych. W 1988 r. został pełnomocnikiem rektora WSP do spraw rozwoju uczelni, prowadząc jednocześnie zajęcia dydaktyczne z historii, demografii historycznej i statystyki oraz edytorstwa. W latach 2003–2010 pracował na stanowisku docenta w Wyższej Szkole Zawodowej w Sulechowie, gdzie wykładał muzealnictwo i historię sztuki.

Doktor A. Toczewski kilkakrotnie przebywał na stypendiach zagranicznych i stażach naukowych w Lipsku, Poczdamie, a także w Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, poszukując źródeł do badań nad losami żołnierzy AK w niewoli niemieckiej. Na przełomie lat 1991 i 1992 przebywał na rocznym stypendium Fundacji Kościuszkowskiej w Stanach Zjednoczonych, penetrował materiały archiwalne w ośrodkach i archiwach organizacji polonijnych w Chicago, Nowym Jorku i Orchard Lake k. Detroit.

Dużym osiągnięciem organizacyjnym A. Toczewskiego było opracowanie strategii rozwoju kultury dla województwa zielonogórskiego, kiedy w latach 1994–1998 zasiadał na stanowisku dyrektora Wydziału Kultury, Sportu i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego. W listopadzie 1996 r. został powołany na stanowisko dyrektora Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Instytutu Pamięci Narodowej (członkiem Komisji był od 1974 r.), prowadził prace w zakresie ścigania zbrodni hitlerowskich i stalinowskich, m.in. zorganizował ogólnopolską konferencję naukową „Zbrodnie niemieckie na jeńcach wojennych w latach II wojny światowej”, w której uczestniczyło 25 referentów z różnych ośrodków naukowych w kraju.

W lutym 1997 r. objął stanowisko dyrektora Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze. Pełniąc tę funkcję (w stopniu kustosa dyplomowanego), działał na rzecz wzmocnienia tożsamości miasta i regionu, opracował koncepcję rozwoju muzeum, które miało podjąć nowe zadania, odpowiadające transformacji ustrojowej państwa. Przez 15 lat pracy w muzeum rozwinął badania naukowe, wzbogacił ofertę edukacyjną i wydawniczą. Aby wykształcić w społeczności lokalnej potrzebę odwiedzania muzeum, poszerzył jego ofertę programową oraz przekrój tematyczny wystaw stałych i czasowych, stworzył m.in. Galerię Tadeusza Kuntzega, Muzeum Zielonej Góry, Muzeum Wina, Muzeum Dawnych Tortur oraz Galerię piastowskich

książąt Śląska Lubuskiego. Stworzył pojęcie Śląsk Lubuski – na określenie południowej, historycznie śląskiej części województwa lubuskiego, utworzonego w styczniu 1999 r. z województw – zielonogórskiego i gorzowskiego.

Będąc urzędnikiem, muzealnikiem czy działaczem społecznym, stale prowadził badania naukowe. Jego zainteresowania badawcze dotyczyły historii II wojny światowej, problematyki jenieckiej i obozowej, historii Ziemi Lubuskiej oraz tożsamości kulturowej jej mieszkańców, a także muzealnictwa. Był autorem ponad 180 publikacji, wśród nich: *Kostrzyn 1945* (1988); *Międzyrzecki Rejon Umocniony* (1987, 1988, 1997); *Zielonogórskie winobrania* (2005); *Historia Ziemi Lubuskiej. Krótki zarys dawnych dziejów* (2008); *Bitwa o Odrę w 1945 roku* (2010). Był twórcą i redaktorem naczelnym „Studiów Zielonogórskich” oraz członkiem Rady Naukowej „Rocznika Lubuskiego”.

Poza pracą zawodową i naukową intensywnie angażował się w działalność społeczną, pełniąc następujące funkcje w komitetach i stowarzyszeniach: wiceprzewodniczący Wojewódzkiego Komitetu Ochrony Miejsc Pamięci Narodowej (1976–1980); prezes Zarządu Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego (1992–1996); prezes Rady Nadzorczej Lubuskiej Oficyny Wydawniczej (1990–1991); prezes, a później członek honorowy Komitetu Katyńskiego w Zielonej Górze, później Lubuskiej Rodziny Katyńskiej (1994–2020); członek nadzwyczajny Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej, następnie prezes Okręgu Zielona Góra tego Związku (2011–2020). Angażował się w pracę rad muzealnych, m.in. był przewodniczącym Rady Muzeum Woldenberczyków Oflagu II C oraz Rady Naukowej Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych (CMJW).

Jego twórcza aktywność, społecznikowskie pasje, błyskotliwa inteligencja, umiejętność strategicznego myślenia i rozwiązywania problemów oraz łatwość nawiązywania kontaktów powodowały, że był za pracę i działalność społeczną doceniany i wielokrotnie nagradzany przez gremia naukowe, kulturalne, samorządowe i stowarzyszeniowe. Świadczą o tym liczne nagrody i wyróżnienia, jakie otrzymywał, m.in.: Nagroda Naukowa Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (1982); Zasłużony Działacz Kultury (1985); Złoty Medal Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej (1985); Medal za Zasługi Miasta Zielona Góra (1986); Lubuska Nagroda Kulturalna I stopnia (1990); Medal Honorowy Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (1994); Złoty Krzyż Zasługi (1999); Nagroda Kulturalna Miasta Zielona Góra (1999, 2007); Złota Odznaka za Opiekę nad Zabytkami (2007); Zasłużony Kulturze Gloria Artis (2008); Nagroda Naukowa Miasta Zielona Góra (2011); Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (2012).

Doktor A. Toczewski współpracował z CMJW, co wynikało z Jego zainteresowań badawczych w zakresie problematyki jenieckiej. Był autorem licznych artykułów zamieszczanych w „Wojskowym Przeglądzie Historycznym”, „Roczniku Lubuskim”, „Łambinowickim Roczniku Muzealnym”, „Museionie”, „Zielonogórskich Zeszytach Muzealnych”, „Nadodrze”. Artykuły, które publikował z zakresu jeniectwa, dotyczyły

funkcjonowania obozów jenieckich na obszarze Środkowego Nadodrza i Pomorza w latach II wojny światowej, zwłaszcza Stalagu XXI C Wollstein (Wolsztyn), Stalagu III B Fürstenberg, Dulagu D Amtitz, Oflagu II C Woldenberg (Dobiegiew). W „Łambinowickim Roczniku Muzealnym” (dalej: ŁRM) opublikował ważny, nowatorski artykuł, napisany na podstawie materiałów źródłowych uzyskanych w Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie pt. *Wymiana polskich jeńców wojennych pomiędzy ZSRR i III Rzeszą w okresie II wojny światowej* (ŁRM 1992, t. 15). Zainteresowania badawcze dotyczące jeńców wojennych zostały docenione przez pracowników muzeów jenieckich przez zaproszenie dra Toczewskiego do rad muzealnych Muzeum Woldenberczyków w Dobiegiewie i CMJW.

Kiedy dr A. Toczewski kierował Lubuskim Towarzystwem Naukowym, zorganizował w 1983 r. konferencję naukową dotyczącą niemieckiego systemu nadzoru nad polskimi jeńcami wojennymi w latach II wojny światowej, na którą zaprosił pracowników łambinowickiego Muzeum. Z kolei w czerwcu 1984 r. dyrekcja CMJW zaprosiła doktora A. Toczewskiego na sesję popularnonaukową zorganizowaną w Łambinowicach i Opolu pt. „Konspiracja wojskowa w Oflagu II C Woldenberg w latach 1940–1945”. Na konferencji, na którą przybyli członkowie tajnego podziemnego radia oraz innych obozowych komórek konspiracyjnych, a także badacze naukowcy z zakresu problematyki jenieckiej, wygłosił referat o działalności konspiracyjnej we wspomnianym oflagu.

Doktor A. Toczewski kilkakrotnie spotykał się z opolskimi muzealnikami, dzielił się swoimi doświadczeniami, korzystał również z ich rad i pomysłów. W czasie oficjalnych spotkań i towarzyskich rozmów podziwialiśmy nie tylko Jego głęboką wiedzę, erudycję, swobodę wypowiedzi, błyskotliwość i poczucie humoru, ale także społecznikowską pasję, wizjonerstwo, zdolności organizacyjne, determinację w dążeniu do celu. Zapamiętamy Go jako wybitnego muzealnika, regionalistę, historyka badającego problematykę jeniecką oraz otwartą na innych osobę o dużej kulturze osobistej.

Danuta Kisielewicz